

АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовується важливість досліджень вітчизняного логістичного середовища. Встановлено тенденції та особливості його розвитку. Проаналізовано його інституціональну структуру.

Ключові слова: логістика, суб'єкт логістичної діяльності, логістичний менеджмент, логістичне середовище, структура середовища, складові середовища, фактори середовища.

Світовий досвід використання компаніями логістики як ефективного інструментарію вирішення економічних конфліктів вимагає від науковців та практиків більш чіткого розуміння місця логістичного менеджменту на сучасному підприємстві. Останнє сприяє розробці ключових засад проектування та організації ефективного функціонування логістичних систем вітчизняних підприємств та дослідженню особливостей їх трансформації у суб'єкти логістичної діяльності. Вирішення цього комплексу завдань не можливе без ґрунтовних досліджень логістичного середовища та його складових [1, с.134]. Останнє поки що залишається поза колом наукового зацікавлення вітчизняних науковців. Окремі питання дослідження логістичного середовища розглянуто в публікаціях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких варто назвати І. В. Бабій [4], О. О. Бакаєва [1], Д. Бауэрскса [2], А.М. Гаджинского [3], І. В. Гой [4], М. Ю. Григорак [5], Дж. Джеймса [6], В. В. Дибску [10], Е. І. Зайцева [10], Д. Клосса [2], Є. В. Крикавського [7], М. Кристофера [8], Д. М. Ламберта [15], Р. Р. Ларину [9], В. С. Лукинського [13], Л. Б. Міротіна [12], М. А. Окландера [14], О. В. Посилкіну [11], В. Сергеева [10], Дж. Р. Стока [15], А. Н. Стерлигову [10], І. Е. Ташбаєва [12], Н. В. Чернопиську [7] та інших. Переважна більшість зазначених фахівців вважають, що при проектуванні та модернізації логістичних систем слід виходити з аналізу логістичного середовища, тобто в першу чергу розглядається її оточення - навколишнє середовище, яке поділяють на зовнішнє (макросередовище) і внутрішнє (мікросередовище). Вони виділяють фактори, що впливають на стан логістичного середовища. Серед них виділяють внутрішні: вид логістичної системи; кількість підсистем і тип функцій, які вони виконують; фактори технічної й інформаційно-комунікаційної підтримки; фактори різних технологічних процесів у ланках логістичної системи; економічні й фінансові фактори й показники, фактори ресурсів тощо. Також виокремлюють низку зовнішніх факторів: законодавча база й нормативно - методичне забезпечення; макроекономічні показники; податкові, фінансові й бюджетні обмеження; митна політика; територіальне розміщення логістичної системи; конкурентне середовище та інші. Окремі автори зазначають, що оскільки логістичне середовище має

складну структуру, то в процесі дослідження воно потребує інтегрованого розгляду всіх складових [4, с. 110-112; 7, с. 54-57]. Думки різних фахівців щодо складових елементів макрологістичного середовища суттєво відрізняються. Недостатньо дослідженою залишається інституціональна складова логістичного середовища та її структура.

Мета дослідження полягає в ідентифікації та аналізі інституціональної структури середовища функціонування вітчизняних суб'єктів логістичної діяльності.

Для досягнення визначеної мети в роботі ставились наступні завдання:

- визначити сутність поняття «суб'єкт логістичної діяльності» та з'ясувати його основні ознаки;
- ідентифікувати основні групи суб'єктів логістичної діяльності в Україні;
- проаналізувати інституціональну структуру середовища функціонування вітчизняних суб'єктів логістичної діяльності.

У вітчизняній економічній літературі термін «суб'єкт» зустрічається в різних контекстах. Найбільш вживані словосполучення - «суб'єкт діяльності», «суб'єкт економічної діяльності», «суб'єкт підприємницької діяльності». На думку О. О. Бакаєва [1, с. 83], суб'єкта логістичної діяльності слід відносити до інфраструктури логістичних систем різних рівнів. З позиції системного підходу розглядає його Є. Крикавський. Усіх цих суб'єктів він називає логістичною системою і виділяє сім типів таких підприємств [7, с. 158]. До суб'єктів логістичної діяльності, за Є. Крикавським, можна зарахувати: виробничі, торговельні, будівельні, транспортні та підприємства сфери інформаційних та фінансових послуг і рециклінгу [5, с. 159]. Бізнес-ідеологією функціонування суб'єкта логістичної діяльності у сучасній економіці є концепція «управління ланцюгами поставок».

Використовуючи цю концепцію, на думку М. Кристофера [8, с. 250-253], можна сформувати сучасну логістичну організацію, яка має більш високий рівень повноважень у формі логістичної функції, що поєднує процеси закупівлі, виробництва та збуту. Переваги такого підходу дуже привабливі, але його реалізація є складною через наявність протиріч традиційного підходу до управління. Зміна

оточуючого середовища суб'єкта логістичної діяльності зумовлює необхідність реструктуризації наявних суб'єктів господарювання у новій якості. Найближчим часом успішно діючими суб'єктами логістичної діяльності стануть ті, які усвідомлюють ці тенденції і спробують використовувати стратегії, засновані на формуванні більш тісних відносин з ключовими партнерами. Такі стратегії будуть орієнтовані на пошук інноваційних рішень, що дозволяють забезпечити для цих клієнтів більш високу цінність. Для своєчасного реагування на зміни попиту необхідний новий та принципово інший підхід до управління замовленнями. Здатність реагувати на запити споживача протягом все більш коротких проміжків часу набуває найважливішого значення. Клієнти не тільки хочуть скоротити терміни виконання замовлень, а й шукають більш високої гнучкості у вирішенні своїх проблем.

Ефективні ланцюги постачань керуються шляхом пошуку взаємовигідних рішень, заснованих на взаємності та довірі. У минулому така модель взаємовідношень зустрічалася досить рідко, але саме вона повинна отримати найбільше поширення в сучасних умовах, коли конкуренція серед ланцюгів постачань стає нормою. Отже, три чинники - реактивність, надійність і взаємини - забезпечують основу ефективного розвитку суб'єкта логістичної діяльності, які функціонують у каналах та ланцюгах поставок. На жаль, проаналізовані тенденції характерні для розвинених ринків логістики провідних країн світу. Вітчизняний ринок суб'єктів логістичної діяльності знаходиться лише в стадії зародження. Науковці остаточно не визначились з поняттям «суб'єкт логістичної діяльності». Переважна більшість російських і вітчизняних науковців не виокремлюють це поняття.

При формуванні розуміння суб'єкта логістичної діяльності приймаємо як базові такі аксіоматичні положення: суб'єкт логістичної діяльності є економічним суб'єктом, діяльність якого ґрунтується на положеннях сучасної концепції логістики, його організаційним базисом є логістична система; будь-який суб'єкт господарської діяльності не є суб'єктом логістичної діяльності, але може бути трансформований у нього; ресурси таких суб'єктів мають специфічну форму потоків. Суб'єкти логістичної діяльності як особливий вид суб'єктів підприємницької діяльності з'явилися у результаті посилення процесів економічної інтеграції без злиття та поглинання [6, с. 24]. Поряд з цим функціональна, інституціональна та інтеграційна структура логістичних суб'єктів динамічно розвивається. Крім того, з'являються принципово нові форми суб'єктів логістичної діяльності віртуального типу [5, с.23]. Зростає кількість нових логістичних суб'єктів територіально-інфраструктурного типу, а саме: логістичні села, логістичні містечка, логістичні куці, логістичні платформи, кластери тощо [5, с. 24]. Усі зазначені форми логістичного розвитку потребують змістового та контекстного аналізу й осмислення. У переважній більшості наукових публікацій поняття «логістична система підприємства» і «логістичний суб'єкт» ототожнюються. Ототожнення в різних джерелах проводиться як цілком очевидне і таке, що не вимагає пояснення. Однак, на нашу думку, робити це не слід. По-перше, суб'єкт логістичної діяльності є поліструктурним системним формуванням, у якому,

крім логістичної, наявні й інші, які створюються на базі економічної системи. По-друге, на підставі системної аксіоматики мета існування суб'єктів логістичної діяльності і логістичної системи як його складової не може цілком ототожнюватися. По-третє, спрощення моделі суб'єкта до рівня логістичної системи не враховує міжсистемну взаємодію під час функціонування та розвитку суб'єкта логістичної діяльності. Економічна система суб'єкта логістичної діяльності, крім логістичної, містить маркетингову, фінансову, кадрову й інші системи, що є її функціональними підсистемами. У результаті дослідження було встановлено, що суб'єкт логістичної діяльності утворюється на базі економічної системи і охоплює усі її елементи та зв'язки. Існує і інфраструктурний аргумент проти ототожнення логістичної системи з певним видом суб'єктів логістичної діяльності. На будь-якому підприємстві, крім логістичної інфраструктури, наявні елементи інших інфраструктурних складових, наприклад, природоохоронних, соціальних та, власне інфраструктуроутворюючих, наприклад земельна ділянка, територія підприємства тощо. Термін «суб'єкт логістичної діяльності» вживається, головним чином, стосовно суб'єктів господарювання юридичних осіб, які здійснюють логістичну діяльність, що є їх основною діяльністю, як автономно, так і з використанням оренди чи аутсорсингу. З іншого боку суб'єктом логістичної діяльності фактично є будь-який суб'єкт господарювання, який функціонує відповідно до логістичних принципів і має власну або інтегрується до складу іншої логістичної системи, адже сучасні умови господарювання пов'язані з рухом матеріально-грошових потоків. Але з іншого боку СЛД, крім типових функцій і видів діяльності, таких, як закупівля, транспортування, зберігання, продаж тощо, виконує специфічні або унікальні функції. Господарська діяльність цими суб'єктами здійснюється на засадах сучасної концепції логістики. Суб'єкти логістичної діяльності є суб'єктами підприємницької діяльності. З огляду на особливості діяльності та вимоги до їх ліцензування йдеться переважно про юридичних осіб. Незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, суб'єктам логістичної діяльності притаманні ознаки юридичної особи, а саме: організаційна єдність, майнова відокремленість, участь у цивільному обороті від власного імені, здатність нести відповідальність, здатність бути позивачем або відповідачем у суді, арбітражному чи третейському суді. До суб'єктів логістичної діяльності як суб'єктів підприємницької діяльності згідно із законодавством України можуть бути зараховані за обсягом, змістом діяльності суб'єкти основної ланки господарювання: підприємства, господарські товариства, кооперативи, фермерські господарства, а також господарські об'єднання: асоціації, корпорації, концерни, консорціуми, промислово-фінансові групи, холдингові компанії, асоційовані підприємства та інші види господарських об'єднань. Відповідно до чинного законодавства суб'єктів логістичної діяльності як підприємства поділяють за масштабами діяльності, за формою власності, за кількістю засновників та суб'єктів власності. За масштабами діяльності суб'єкти логістичної діяльності як суб'єкти господарювання можуть бути малими, середніми та великими. На основі вищевказаної ознаки ми поділяємо суб'єкти

логістичної діяльності на функціональні, мікрологістичні та макрологістичні.

Суб'єкт логістичної діяльності на рівні мікрологістики – це суб'єкти господарювання або декілька функціонально, інституціонально, територіально або інтеграційно об'єднаних суб'єктів, що функціонують на засадах сучасної концепції логістики, організаційним базисом яких є логістична система, та які мають організаційні структури управління логістичною діяльністю і задіяні у процесах просування цінності для споживача. Макрологістичні суб'єкти - це господарюючі інтеграції, які виконують логістичні функції на регіональному рівні. До таких структур можна віднести, наприклад, Придніпровську магістраль, Південну магістраль тощо. На думку Є. Крикавського, до мезологістичних систем належить система регіональної безпеки [7, с. 73]. Міжнародні макрологістичні суб'єкти логістичної діяльності – це суб'єкти регіональних

логістичних інтеграцій, які охоплюють декілька країн, пов'язаних єдиною мережею потоків і спільною інфраструктурою, наприклад суб'єкти логістичної діяльності Європейського Союзу. Зростання інтеграційних тенденцій в економіці сприяє не лише інтеграції суб'єкта логістичної діяльності, але й приводить до відповідного їх структурування під впливом зміни конфігурації логістичних ланцюгів. У результаті цього з'являються різні форми структурування цих суб'єктів. Під формою структурування будемо розуміти особливості будови та зовнішній вияв логістичної системи суб'єкта логістичної діяльності, пов'язаний з його змістом. Форма структурування суб'єкта логістичної діяльності – це визначений порядок (тип) його побудови, який визначає сутність та спосіб організації елементів і зв'язків між ними, а також їх зовнішнього прояву в процесі просування цінності (рис. 1).

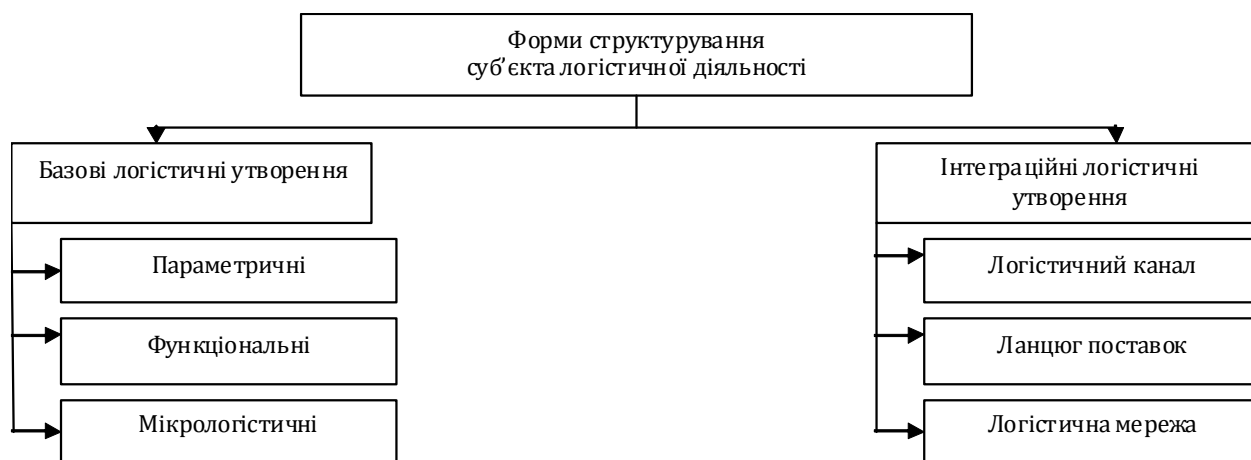

Рис. 1. Форми структурування суб'єктів логістичної діяльності*

*Розроблено автором

Як видно із запропонованого підходу, існує два види форм структурування суб'єкта логістичної діяльності, а саме: базові та інтеграційні суб'єкти логістичної діяльності. До базових належать: параметричні, функціональні та мікрологістичні. Інтеграційними суб'єктами логістичної діяльності є: логістичний канал, ланцюг поставок і логістична мережа. За формами структурування усі суб'єкти логістичної діяльності є організаційними логістичними структурами, що відіграють роль елементів, ланок та підсистем логістичної системи різного рівня. Більшість авторів публікацій з логістики [2-4; 6-15] виділяють такі основні форми структурування: логістичний канал, ланцюг поставок та логістична мережа.

Ідентифікацію окремих груп суб'єктів логістичної діяльності проводили на базі системного підходу та редукції логістичного середовища. За сферами діяльності вони поділяються на автоперевізників, вантажовласників та вантажоперевізників. До автоперевізників належать диспетчери вантажоперевізників, морські перевезення, підприємства, які займаються ремонтом транспорту, митні послуги, послуги упакування та юридичні. Залізничні перевізники, мультимодальні перевізники, підприємства з виробництва транспорту, суб'єкти логістичної діяльності, які надають транспортні послуги, зберігання продукції та забезпечують

інформаційною підтримкою, входять до групи вантажоперевізників. Вантажоперевізники займаються такими питаннями, як лізинг автотранспорту, продаж транспорту, страхування вантажів, експедитування вантажів, сервіс з питань зовнішньоекономічної діяльності та транспортні портали тощо. Суб'єкт логістичної діяльності охоплює традиційні сфери закупівельної, збутової, внутрішньовиробничої (виробничі за своєю суттю та специфічні за формою торгово-технологічні процеси в межах торговельних об'єктів), складської, транспортної, інформаційної логістики, управління замовленнями та управління запасами, формування інфраструктури логістичних процесів (визначення потреби в об'єктах гуртової та роздрібною торгівлі, планування їх розвитку та розміщення на полігоні обслуговування, забезпечення технічного оснащення торговельних об'єктів), а також організаційно-управлінську діяльність із створення та управління цією системою.

Враховуючи значний динамізм у інституціональній та інтеграційній структурі СЛД, на сьогодні можна говорити лише про певні тенденції їх видової структури. Слід відзначити значну динаміку розвитку локально-територіальних суб'єктів логістичної діяльності. Це насамперед розвиток терміналів, портів, логістичних центрів, логістичних містечок, платформ тощо [5]. Еволюцію форм суб'єкта логістичної

діяльності в європейському економічному просторі наведено на рисунку 2.

Як видно з рисунка, до основних груп суб'єктів логістичної діяльності відносять: інфраструктурні підприємства, логістичні оператори, організації доставки вантажів, підприємства маршрутних перевезень, транспортні, експедиторські компанії, митні пункти, сервісні центри, IT-компанії тощо. Розглянемо детальніше окрему групу суб'єктів логістичного посередництва. Логістичні посередники – це юридичні та фізичні посередники, що є продуцентами логістичних послуг та виконують низку функцій: функції фізичного розподілу, функції обміну та підтримуючі функції, наприклад, стандартизації якості дистрибуції, фінансування, інформаційної підтримки, страхування ризиків тощо (рис. 3).

З рисунку видно, що відповідно до логістичних функцій виділяють три групи логістичних посередників. Перша група – це посередники в операціях фізичного розподілу, яка містить транспортні фірми, експедиторські фірми, транспортно-експедиторські фірми, компанії фізичного розподілу, вантажні термінали і термінальні комплекси, вантажні розподільчі центри та підприємства сортування, затарювання та пакування готової продукції. До другої групи відносять посередників, які виконують підтримуючі функції, а саме підприємства та установи фінансового сервісу, наприклад, банки, фінансові компанії, лізингові компанії, страхові компанії, клірингові, розрахункові центри. Також до посередників підтримуючих функцій відносяться підприємства інформаційного сервісу, такі, як диспетчерські центри, обчислювальні центри колективного користування, підприємства зв'язку і телекомунікацій. До другої групи посередників також належать установи стандартизації, ліцензування і сертифікації тощо. Торгові посередники, які виконують не лише функції обміну товару і транспортування, експедирування, страхування, вантажопереробки, управління запасами, кредитно-фінансового обслуговування, входять до третьої групи посередників. Суб'єкти логістичної діяльності автономної логістики дуже часто користуються послугами посередників, тому що, по-перше, управління потоковими процесами на основі логістичної концепції вимагає наявності певних фінансових, матеріальних, кваліфікаційних та інших ресурсів і, по-друге, передбачає наявність знань і досвіду.

В Україні ринок логістики має притаманні загальносвітовим тенденції структурування. Радянська система господарювання орієнтувала суб'єктів господарської діяльності на власні виробничі потужності, але за часи незалежності України та переходу на ринкову економіку з'явилася потреба у формуванні транспортних систем, тому ситуація на ринку логістичних послуг змінилася. Відповідно до структури транспортно-логістичної галузі України 2PL - провайдери займають майже 90% від загальної кількості логістичних компаній, а 3PL- провайдери становлять лише два відсотки, що свідчить про низький рівень розвитку структури інституційного середовища

Таким чином, проведене дослідження дозволяє визначити сучасне розуміння змісту та особливостей суб'єкта логістичної діяльності як об'єкта економічного дослідження. Ідентифіковано основні

групи суб'єктів логістичної діяльності за різними ознаками. Визначено та проаналізовано інституціональну структуру логістичного середовища та визначено його якісний стан в Україні.

Список літератури

1. Бакаєв О. О. Теоретичні засади логістики: [підручник]: у 2-х т. / О. О. Бакаєв, О. П. Куртах, Л. А. Пономаренко. – К.: Київ. ун-т економіки і технологій транспорту, 2003. – Т. 1.
2. Бауэрсокс Д. Логистика: интегрированная цепь поставок / Д. Бауэрсокс, Д. Клосс; пер. с англ. – М.: Олимп – Бизнес, 2001. – 640 с.
3. Гаджинский А. М. Логистика: [учебник] / А. М. Гаджинский. – [11-е изд., перераб.]. – Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005. – 432 с.
4. Гой І. В. Особливості та перспективи формування логістичного середовища в Україні // І. В. Гой, І. В. Бабій / Вісник Хмельницького національного університету 2010, № 3. Т. 3
5. Григорак М. Ю. Эти прогнозы будут определять долгосрочные направления развития логистики в Украине / М. Ю. Григорак // Логистика: проблемы и решения. – 2010. – № 2. – С. 23–26.
6. Джонсон Дж. Современная логистика / Джонсон Джеймс, Вуд Дональд, Дениел Л., Мерфи- мл., Поль, Р.; пер. с англ. – [7-е издание]. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 624 с.
7. Крикавський Є. В. Логістичні системи: [навч. посібник] / Є. В. Крикавський, Н. В. Чорнописька. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 264 с.
8. Кристофер М. Логистика и управление цепочками поставок / Под общ. ред. В. С. Лукинського. – СПб.: Питер, 2004. – 316 с.
9. Ларина Р. Р. Логистика в управлении организационно-экономическими системами: [монография] / Р. Р. Ларина, В. Л. Пилушенко, В. Н. Амитан. – Донецк: ВИК, 2003. – 239 с.
10. Логистика: [учебник] / В. В. Дыбская, Е. И. Зайцев, В. Сергеев, А. Н. Стерлигова; под ред. В. И. Сергеева. – Эксмо, 2011. – 944 с.
11. Логістичний менеджмент фармацевтичного виробництва: монографія / [О. В. Посилкіна, Р. В. Сагайдак-Нікітюк, Г. В. Загорій та ін.]; за заг. ред. проф. О. В. Посилкіної. – Х.: НФаУ, 2011. – 772 с.
12. Миротин Л. Б. Логистика для предпринимателя: основные понятия, положения и процедуры: [уч. пособие] / Л. Б. Миротин, И. Е. Ташбаев. – М.: ИНФРА – М., 2002. – 252 с.
13. Модели и методы теории логистики: учебное пособие / [под ред. В. С. Лукинського]. – [2-е изд.]. – СПб.: Питер, 2007. – 448 с.
14. Окландер М. А. Логістика: підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 346 с
15. Сток Дж. Р. Стратегическое управление логистикой / Дж. Р. Сток, Д. М. Ламберт; пер. с 4-го англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 2005. – XXXII. – 797 с.

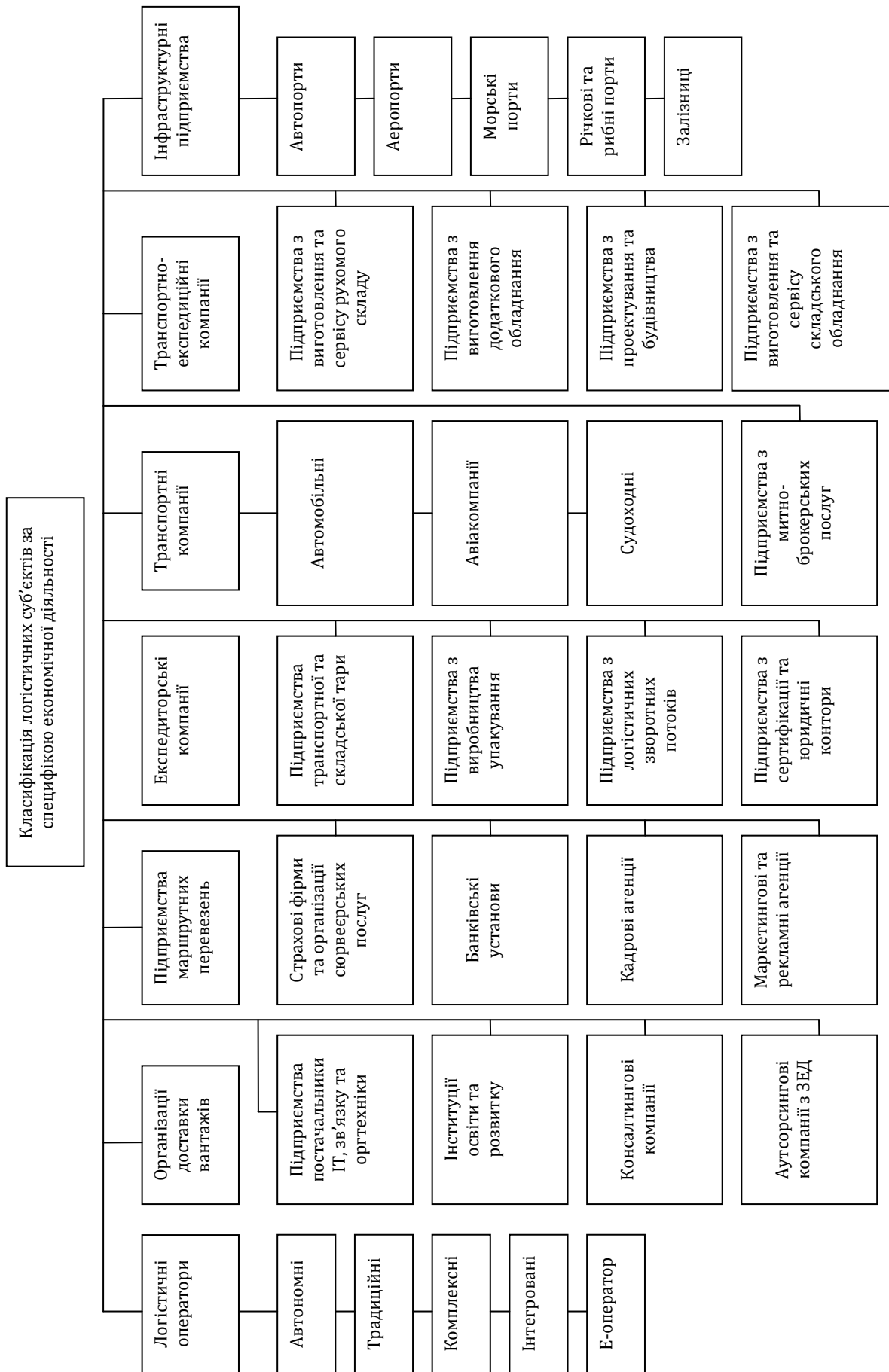

Рис. 2. Класифікація суб'єктів логістичної діяльності за специфікою економічної діяльності

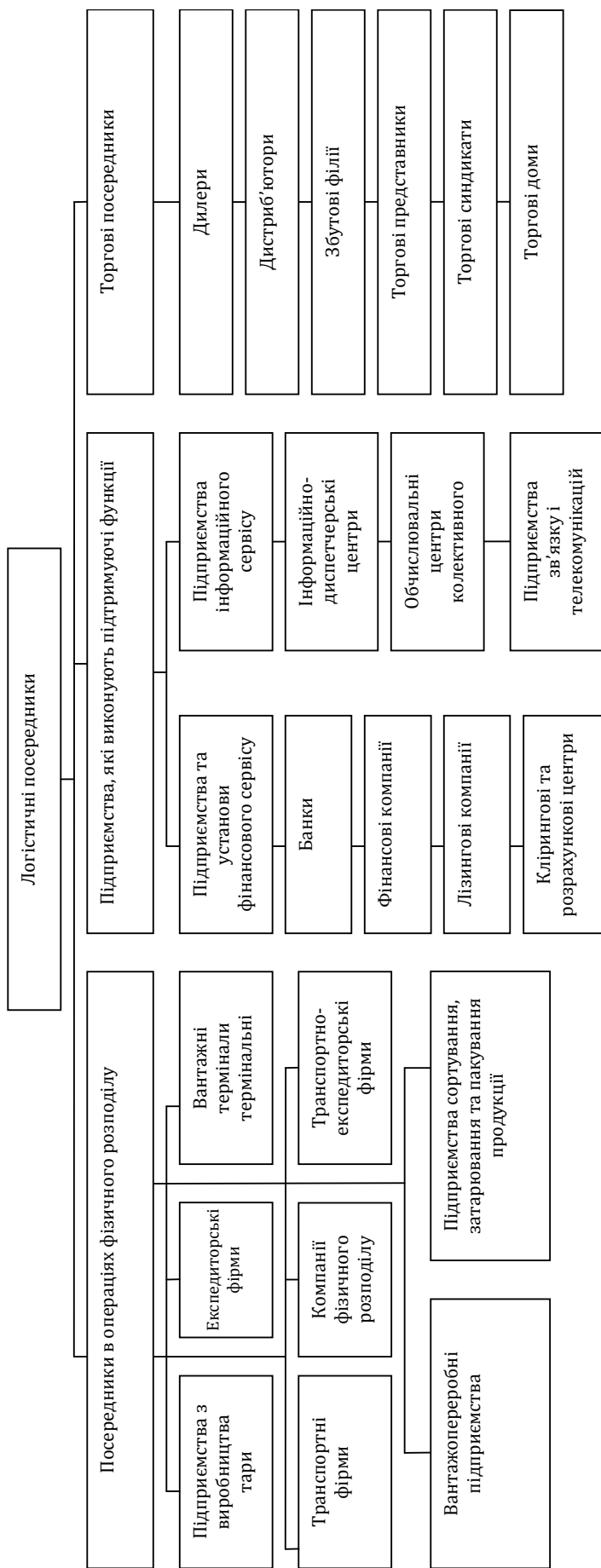

Рис. 3. Основні групи логістичних посередників

РЕЗЮМЕ

Алькема Виктор

Анализ институциональной структуры среды функционирования субъектов логистической деятельности

В статье обосновывается важность исследований отечественной логистической среды. Установлено тенденции и особенности его развития. Проанализированы его институциональную структуру.

RESUME

Al'kema Viktor

Analysis of the institutional structure of the medium of functioning of the subjects of logistics

In the article the importance of research of the domestic logistics environment is proved. The main trends and features of its development are defined; there has been analyzed its institutional structure.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.